НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. Драгоманова

ТЕПЛА Оксана Миколаївна

УДК 378.663. 034

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

13.00.07 – теорія та методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному аграрному університеті, м. Київ, Кабінет Міністрів України

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Грабовська Тамара Олександрівна,
Національний аграрний університет,
доцент кафедри української мови та
англійської мови для зооветеринарних спеціальностей.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Левківський Михайло Васильович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Журба Катерина Олександрівна,
Інститут проблем виховання АПН України,
старший науковий співробітник лабораторії
морального та етичного виховання.

Захист дисертації відбудеться 19 червня 2008 р. о 16.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601).

Автореферат розісланий «15» травня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена об'єктивною необхідністю нового філософсько-педагогічного осмислення суті процесу реформування освіти, що відображено в основних положеннях Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших документах, що регламентують діяльність освітянської сфери. Динамічні перетворення в соціально-економічній сфері нашої держави, зміни в освітніх пріоритетах посилюють увагу до особистості з високим рівнем самосвідомості, творчої активності, яка керується у своїй суспільно корисній і професійній діяльності гуманістичними цінностями. Зокрема про необхідність створення нової парадигми вищої освіти, орієнтованої на подолання вузькоулітаризму, йдеться у «Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття», де зазначено, що вищі навчальні заклади мають забезпечувати таку освіту тих, хто навчається, яка виховує в них добре інформованих і глибоко мотивованих громадян, здатних до критичного мислення, аналізу суспільної проблематики, пошуку і використання рішень проблем, що стоять перед суспільством, а також до того, щоб брати на себе відповідальність за свої дії і вчинки.

Сучасне суспільство відчуває велику потребу не тільки у високоосвічених, а передусім у гуманних особистостях, оскільки саме зараз гуманістична орієнтація стає необхідною умовою виживання всього людства. Подальший розвиток цивілізації повинен здійснюватися з обов'язковим урахуванням гуманістичних філософсько-світоглядних цінностей. Тому важливим завданням навчально-виховного процесу вищого освітнього закладу є духовно-моральний розвиток особистості студента, що входить до структурних компонентів фахової підготовки.

Професійне становлення студентської молоді безпосередньо залежить від її ціннісних пріоритетів. У зв'язку з цим особливого значення набувають гуманістичні цінності, які орієнтують спеціаліста агропромислового комплексу на гуманістичний ефект своїх досягнень. Процес формування гуманістичних цінностей правомірно вважати основою становлення духовно-морального розвитку особистості молодої людини. Зважаючи на це, соціальні та педагогічні проблеми формування гуманістичних цінностей у підростаючого покоління стають визначальними для українського суспільства.

Важливим аспектом дослідження формування гуманістичних цінностей у студентської молоді є врахування педагогічних умов, що забезпечують ефективність виховного процесу. Вирішення означеного завдання вимагає перегляду організаційно-соціальних та методичних засад виховання у фаховій підготовці майбутніх аграрників. На даному етапі виховна робота з формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів не характеризується цілісністю, системністю і побудована переважно на окремих, разових заходах.

Аналіз наукової літератури дає уявлення про стан розробленості

проблеми формування гуманістичних цінностей у молодої генерації. У психолого-педагогічних дослідженнях останніх років (Л. Архангельський, Г. Балл, Є. Бондаревська, М. Боришевський, Н. Ганнусенко, К. Чорна) підкреслюється значущість духовно-морального виховання сучасної молоді і відзначається низький рівень сформованості у неї гуманістичних цінностей.

Питання цінності людини і структури цінностей особистості знайшли відображення у працях філософів (О. Дробницький, А. Здравомислов, Д. Леонтьєв, М. Каган, В. Тугарінов, В. Ядов), які досліджували зміст, структуру і типи цінностей, їх значення в контексті самовизначення людини.

Наукову базу психолого-педагогічного аспекту теорії цінностей створено Б. Ананьєвим, І. Бехом, В. М'ясищевим, О. Сухомлинською, Д. Узнадзе та ін.

Аналіз процесу формування гуманістичних цінностей, вікових закономірностей розвитку ціннісних орієнтацій представлено в роботах психологів Л. Божович, Л. Виготського, М. Заброцького, І. Кона, Б. Круглова, А. Мудрика, С. Рубінштейна та ін. У працях цих дослідників підкреслюється значимість формування цінностей саме в юнацькому віці.

Проблема дослідження гуманістичних цінностей визначається насамперед реальними потребами суспільства, гуманізацією вищої освіти, підвищенням якості навчання і виховання. Важливий внесок у розробку проблеми гуманізації навчання і виховання, формування гуманістичних цінностей особистості молодої людини зробили Р. Бєланова, О. Вишневський, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Ігнатюк, Ю. Мальований, І. Найдьонов та ін.

Питання формування гуманістичних цінностей в учнівської та студентської молоді в цілому були предметом дисертаційних досліджень різних авторів. Так, формування гуманістичних цінностей у старшокласників досліджувала Г. Жирська, в майбутніх учителів – В. Кузнецова, гуманістичних ціннісних орієнтацій студентів ВНЗ культури вивчала О. Гданська. Соціально-педагогічні основи формування гуманістичних ціннісних орієнтацій молоді досліджував В. Дзюба. Виховання гуманістичного ідеалу старших підлітків у позакласній діяльності було предметом дисертаційного дослідження К. Дорошенко. Виховання гуманності як професійно значущої якості, гуманістичної світоглядної позиції вивчали О. Андрійчук, М. Ткаченко, Н. Сушик. Сутність і зміст гуманістичного виховання студентів у позанавчальній діяльності висвітлили А. Вірковський, Л. Бобко.

Аналіз педагогічної думки дає підстави зробити висновок, що теорія формування гуманістичних цінностей студентів вищих навчальних закладів аграрного профілю залишається недостатньо розробленою з погляду потреб нової педагогічної реальності, запитів суспільства, розвитку самої особистості. Унаслідок цього залишається невивченим ряд питань: неповною мірою висвітлений процес формування гуманістичних цінностей у студентів з погляду сучасних концепцій навчання та виховання; потребує подальшого вивчення проблема специфіки педагогічного процесу в аграрних ВНЗ у контексті досліджуваної проблеми. Актуальність та соціальна значущість для

розвитку суспільства питання формування гуманістичних цінностей у студентської молоді, недостатній рівень його наукової розробки та практичної реалізації зумовили вибір *теми* дослідження ***«Формування гуманістичних цінностей студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності»***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою науково-дослідних тем кафедри педагогіки Національного аграрного університету «Психолого-педагогічні основи розвитку продуктивної навчально-пізнавальної діяльності студентів та умови їх реалізації викладачами аграрного вузу» (РК № 0197U001119) і «Розробка та впровадження у навчально-виховний процес вищих закладів освіти інноваційних педагогічних технологій» (РК № 0101U003740). Тема затверджена вченою радою Національного аграрного університету (протокол № 10 від 27 червня 2002 р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 3 від 30 березня 2004 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності.

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності.

Гіпотеза дослідження: процес формування гуманістичних цінностей у майбутніх аграрників буде ефективним за таких умов:

- урахування специфіки майбутньої професійної діяльності студентів аграрних вищих навчальних закладів під час організації виховного процесу;
- здійснення цілеспрямованої підготовки викладачів – наставників академічних груп до організації позааудиторної виховної роботи з формування гуманістичних цінностей;
- використання у виховному процесі інтерактивних технологій, форм і методів виховання;
- організаційно-методичного забезпечення виховного процесу.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі з**авдання дослідження**:

1. Розкрити суть основних концептуальних положень щодо формування гуманістичних цінностей особистості у педагогічній теорії.
2. Уточнити зміст базових понять «гуманістичні цінності», «формування гуманістичних цінностей»; охарактеризувати структурні компоненти гуманістичних цінностей.
3. Обґрунтувати педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності.
4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості гуманістичних

цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів.

5. Апробувати педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів.

Методологічною основою дослідження є: наукова теорія пізнання, теорія гуманізму в її загальнофілософському розумінні; філософські і психолого-педагогічні концепції, які розглядають категорію «цінність» у структурі цілісного розвитку особистості; антропологічна концепція розвитку особистості; концепція системного аналізу сутності педагогічного процесу; культурологічний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний підходи до формування особистості студента; системно-структурний підхід, що дозволяє розглядати об'єкт як ціле, утворене в результаті взаємодії його складових елементів; досягнення педагогічної науки про гуманістичне виховання.

Теоретичну основу дослідження становлять: ідеї про цінності, представлені в працях зарубіжних учених (Р. Б. Перрі, Р. Лінтон, К. Клакхон, Т. Парсонс, І. Кант, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) та вчених радянської доби (С. Анісімов, Л. Архангельський, Л. Буєва, В. Василенко, А. Здравомислов, С. Рубінштейн, В. Ядов та ін.); положення неогуманістичної теорії (А. Маслоу, К. Роджерс), теорії етичного гуманізму (Е. Фромм); дослідження з формування моральної свідомості і поведінки у юнацькому віці (Є. Божович, І. Кон, К. Поліванова, Х. Ремшмідт); теорії духовної і моральної особистості (І. Бех, М. Боришевський, В. Костів, О. Норов); основні ідеї педагогічної антропології про людину та її виховання (Я. А. Коменський, Ж.- Ж. Руссо, Й. Песталоцці); педагогічні праці, в яких розкриваються основні положення організації гуманного навчально-виховного процесу, його головні сутнісні ознаки та характеристики (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська).

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних **методів дослідження:**

- *теоретичні:* аналіз і узагальнення філософської, психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, синтез, порівняння та систематизація для висвітлення питання формування гуманістичних цінностей у педагогічній теорії та обґрунтування педагогічних умов формування гуманістичних цінностей у студентів;

- *емпіричні:* анкетування, тестування, ранжування, спостереження, вивчення позитивного досвіду організації виховної роботи, констатувальний і формувальний експерименти для діагностування рівнів сформованості гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів та для перевірки ефективності визначених педагогічних умов; методи математичної статистики для якісної та кількісної обробки результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася в Національному аграрному університеті та у Таврійському державному агротехнологічному університеті.

Загальна кількість респондентів, які були залучені до педагогічного експерименту, становить 372 студенти.

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше обґрунтовано* сутність процесу формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів; *визначено* педагогічні умови ефективного формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності (урахування специфіки майбутньої професійної діяльності студентів аграрних вищих навчальних закладів під час організації виховного процесу; здійснення цілеспрямованої підготовки викладачів – наставників академічних груп до організації позааудиторної виховної роботи з формування гуманістичних цінностей; використання у виховному процесі інтерактивних технологій, форм і методів виховання; організаційно-методичного забезпечення виховного процесу);

- *уточнено* зміст понять «гуманістичні цінності», «формування гуманістичних цінностей»; *конкретизовано* критерії (когнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінковий) та показники для визначення рівнів сформованості гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів;

- *подальшого розвитку* набуло питання змістово-технологічного забезпечення процесу формування гуманістичних цінностей у студентів.

Практичне значення дослідження полягає у впровадженні у виховний процес вищих навчальних закладів інтерактивних технологій, форм і методів роботи. Розроблені методичні рекомендації «Методика виховної роботи наставників академічних груп у контексті формування гуманістичних цінностей» можуть бути використані у виховному процесі вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, у факультативній роботі загальноосвітніх шкіл, у системі післядипломної освіти, а також для розробки навчально-методичної літератури та стати базою для подальших досліджень.

Основні результати дослідження **впроваджено** у виховний процес Національного аграрного університету (довідка № 1971 від 04 липня 2007 р.), Таврійського державного агротехнологічного університету (довідка № 01-624 від 25 грудня 2007 р.), Кримського агропромислового коледжу НАУ (акт № 461 від 24 листопада 2006 р.), ВСП НАУ «Заліщицький аграрний коледж імені Є. Храпливого» (довідка № 31 від 27 липня 2007 р.).

Особистий внесок здобувача. У методичних рекомендаціях «Психолого-педагогічна діагностика і виховний процес у вищому навчальному закладі», написаних у співавторстві з Т. Грабовською, автору належать методики, спрямовані на діагностування рівнів сформованості гуманістичних цінностей у студентів. При написанні у співавторстві з Т. Грабовською методичних рекомендацій «Методика виховної роботи наставників академічних груп у контексті формування гуманістичних цінностей» особистим внеском автора є розробка циклу етичних бесід «Дружні розмови про душевний світ», матеріали про теоретичні та методичні засади проведення «філософського столу», визначення методичних прийомів, що сприяють формуванню гуманістичної моралі, додатки.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися й обговорювалися на *науково-практичних конференціях* різного рівня: *міжнародних* – «Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління» (м. Харків, 2004), «Динаміка наукових досліджень – 2005» (м. Дніпропетровськ, 2005), «Наука і освіта – 2005» (м. Дніпропетровськ, 2005), Четверті ірпінські міжнародні науково-педагогічні читання «Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти» (м. Ірпінь, 2006), «Сучасні напрями теоретичних і прикладних досліджень» (м. Одеса, 2007); *всеукраїнських* – «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість» (м. Київ, 2005), «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (м. Київ, 2007).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації, результати дослідження, висновки відображені у 15 публікаціях автора, з яких 6 у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України; 2 – у методичних рекомендаціях (у співавторстві); 7 – у тезах конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел із 252 найменувань. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 181 сторінці. У роботі вміщено 18 таблиць, 1 рисунок на 11 сторінках, 9 додатків на 34 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено об’єкт, предмет, мету дослідження, сформульовано гіпотезу та завдання, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи; обґрунтовано методи дослідження; наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації автора та структуру дисертації.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні засади формування гуманістичних цінностей у студентської молоді»* – проаналізовано філософську, психолого-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми і на цій основі розкрито сутність і структуру поняття «гуманістичні цінності»; узагальнено ідеї формування досліджуваного явища у зарубіжній та вітчизняній педагогічній думці; окреслено специфіку професійної діяльності аграрника; визначено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування гуманістичних цінностей у студентів у позааудиторній діяльності.

У роботі підкреслюється, що у сучасній психолого-педагогічній науці (І. Бех, М. Боришевський, О. Сухомлинська, К. Чорна) утвердилася думка про те, що виховання особистості на основі цінностей – це провідний шлях формування самої особистості та її духовного світу. Цінності пов’язують воєдино цілі, мотиви, переконання особистості, визначають спрямованість її діяльності.

Результати аналізу літератури засвідчили, що у дослідженнях з філософії, соціології, психології та педагогіки існують різноманітні погляди як на природу, структуру і тлумачення самого поняття «гуманістичні цінності», так і на визначення змісту, форм і методів їх формування у підростаючого покоління. Підґрунтям для трактування базової для нашого дослідження категорії «гуманістичні цінності» став аналіз традицій гуманістичної етики (Е. Фромм), згідно з якими визначення цінностей і норм життя базувалося на знаннях про людину. В етичній науці завжди актуалізувалася потреба людини в цінностях, які спрямовують її думки і почуття, діяння і вчинки. Любов до себе, яка не виключає любові до інших, утвердження людського «Я» – ось визначальні цінності гуманістичної етики. Беручи до уваги смислове навантаження поняття «гуманістичний» («спрямований на людину» як цінність), у контексті нашого наукового пошуку під *гуманістичними цінностями* ми розуміємо такі *цінності, які реалізуються в діяльності й спілкуванні особистості заради інших*. З позицій гуманістичної етики, людина щаслива тільки у взаємодії з іншими. У неї є лише один спосіб бути в єдності зі світом і в злагоді із собою – реалізувати свої здібності. Це буде добром і для неї, і для суспільства.

Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволило зробити висновок, що гуманістичні цінності особистості характеризують її ставлення до інших людей, до себе, до природи, а також дають змогу осмислити особистий досвід дотримання суспільних норм, формують готовність особистості до самовдосконалення.

Процес *формування гуманістичних цінностей* особистості студента ми розглядаємо як *науково обґрунтовану систему організації і стимулювання активної діяльності студентів, що базується на таких педагогічних умовах, які забезпечують розвиток усіх компонентів гуманістичних цінностей*. На основі здійсненого компонентно-структурного аналізу моральної діяльності особистості (О. Коберник, О. Матласевич, М. Ткаченко) у роботі визначено такі основні компоненти у структурі гуманістичних цінностей: когнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінковий. Когнітивний компонент характеризується уявленнями й судженнями особистості про гуманістичні цінності, знаннями норм гуманної поведінки у взаємодії з іншими, з природою.

Емоційно-мотиваційний компонент включає гуманні почуття, емоції, здатність до співчуття, мотиви і цілі, які лежать в основі дій і вчинків людини.

Поведінковий компонент визначається умінням співпереживати, гуманними вчинками, готовністю робити гуманний вибір в умовах життєдіяльності, ціннісним ставленням до себе, інших, природи.

Узагальнену структуру гуманістичних цінностей подано на рис. 1.1.

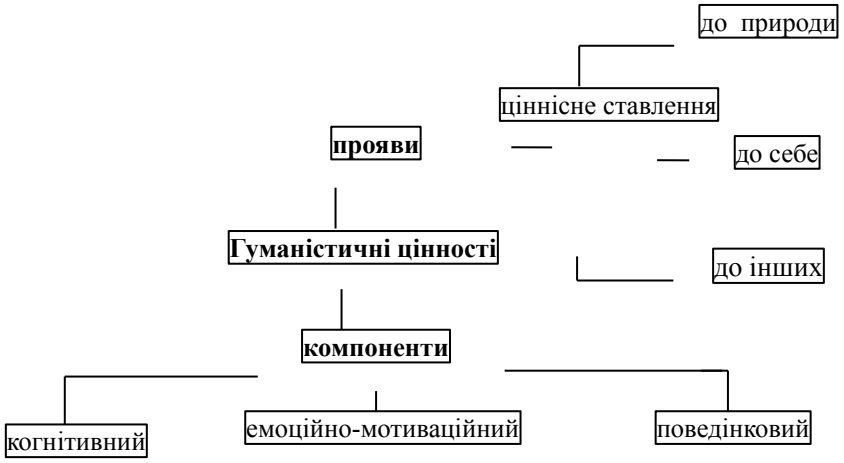

Рис. 1. Структура гуманістичних цінностей особистості

Означені компоненти гуманістичних цінностей лягли в основу розробки критеріїв сформованості гуманістичних цінностей у студентів. Визначаючи компоненти гуманістичних цінностей особистості, ми виходили з того, що формування її духовно-моральної пов'язане з моральними уявленнями, поняттями, судженнями, оцінками, вихованням гуманних почуттів, норм поведінки.

Зважаючи на особливості професійної діяльності фахівця у галузі агропромислового комплексу, ми виокремили зі складного світу гуманістичних категорій ті, які, на нашу думку, перебуваючи у тісному зв'язку з іншими ціннісними поняттями гуманістичної етики, є визначальними для аграрника як людини і як професіонала – *добро* (як основна категорія етичної аксіології), *відповідальність* і *обов'язок*.

Важливість формування вищезазначених цінностей у студентів – майбутніх аграрників зумовлена тим, що сільське господарство – один з основних видів діяльності людства, оскільки їжа є щоденною життєвою потребою людей. Кардинальні зміни у суспільному виробництві та економіці, зокрема в аграрному секторі, посилюють вимоги до підготовки фахівців цієї галузі. Сучасний працівник агропромислового комплексу має не тільки глибоко володіти фаховими знаннями, а й бути здатним усвідомлювати значення своєї професійної діяльності для суспільства, відповідати за наслідки своїх дій і вчинків, володіти високим рівнем загальної культури, відзначатися сформованістю якостей господарника, управлінця.

Добро у професійній діяльності аграрника характеризується справедливістю, повагою у ставленні до себе та інших, прагненням до розвитку, самореалізації, порядністю, коректністю, толерантністю у відносинах з колегами, діловими партнерами, готовністю допомогти, здатністю до співчуття, турботою про благо людства, господарським ставленням до природних та екологічних ресурсів.

Аграрник, який володіє почуттям *відповідальності*, стверджує свою

професію як невід'ємну галузь життєдіяльності, необхідну для добробуту і стабільності як суспільства, так і держави.

Категорія «професійний *обов'язок*» виражає моральні обов'язки аграрника стосовно суспільства, колективу, соціального оточення. Усвідомлення аграрником свого професійного обов'язку – це реалізація його об'єктивних зобов'язань у ідеях, переконаннях, почуттях, звичках, у внутрішніх мотивах професійної діяльності. Таким чином, професійний обов'язок обумовлений сукупністю об'єктивних та суб'єктивних факторів, що визначають поведінку спеціаліста. Свідоме виконання свого обов'язку є умовою високоефективної діяльності як самого працівника, так і функціонування агропромислового комплексу загалом.

На основі аналізу низки документів, що містять вимоги до навчання майбутніх аграрників, зокрема «Рекомендацій щодо професійного навчання в сільському господарстві» визначено принципи, на яких ґрунтується діяльність фахівця агропромислового комплексу на засадах добра, відповідальності, обов'язку: створення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства; уникнення використання добрив, пестицидів, які можуть мати негативний вплив на здоров'я людей; підтримання та покращання здоров'я ґрунту, рослин, тварин; запобігання ризикам шляхом застосування відповідних технологій і відмова від упровадження деяких з них, якщо наслідки їх використання важко передбачити; передбачення наслідків своїх дій і вчинків; покращання якості сільськогосподарських продуктів, способів їх виготовлення і переробки для підвищення рівня харчування; свідома і активна участь у професійній діяльності з метою досягнення блага суспільства.

Одним із важливих аспектів процесу формування гуманістичних цінностей у студентів є реалізації педагогічних умов під час організації виховного процесу. Особливість педагогічних умов полягає в тому, що вони без діяльності людського індивіда не є продуктивними у процесі виховання особистості. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити та обґрунтувати педагогічні умови, які забезпечують ефективність формування гуманістичних цінностей студентів у виховному процесі вищого навчального закладу:

1. *Урахування специфіки майбутньої професійної діяльності студентів аграрних вищих навчальних закладів під час організації виховного процесу*. Діяльність у галузі сільського господарства має бути детермінована низкою факторів: етичним, психологічним, естетичним тощо. Особливого значення набуває етичний аспект, який визначає як діяльність аграрника, так і навчання студента – майбутнього аграрника. У ході проведення виховних заходів потрібно наповнити професійним змістом такі моральні поняття як добро, відповідальність і обов'язок. До пріоритетних ціннісних аспектів, за які аграрник несе відповідальність, можна віднести такі: здоров'я людей є найважливішою цінністю; сільськогосподарська діяльність має раціонально поєднуватися з природним середовищем; усе, що відбувається у галузі сільського господарства, прямо чи опосередковано стосується окремих

індивідів, чия діяльність визначена усвідомленими чи неусвідомленими намірами, ціннісними установками.

2. Здійснення цілеспрямованої підготовки викладачів – наставників академічних груп до організації позааудиторної виховної роботи з формування гуманістичних цінностей у студентів. Викладач є ключовою фігурою у виховному процесі, саме його педагогічний професіоналізм і майстерність визначають рівень сформованості гуманістичних цінностей у студентів. Тому необхідна попередня підготовка викладачів – наставників академічних груп до організації виховного процесу, яка полягає у наданні їм теоретичних знань і методичних рекомендацій щодо формування гуманістичних цінностей, можливості ознайомлення з інноваційними педагогічними ідеями, тенденціями розвитку освіти, інтерактивними технологіями, формами і методами виховання, основами педагогічної майстерності. Підготовка наставників академічних груп до формування гуманістичних цінностей у позааудиторній роботі передбачає їх участь у роботі науково-методичних семінарів, спецкурсів, практикумів.

3. Використання у виховному процесі інтерактивних технологій, форм і методів виховання. Вибір технологій, форм і методів формування гуманістичних цінностей особистості повинен відбуватися з урахуванням їх структурних компонентів (когнітивного, емоційно-мотиваційного і поведінкового). Орієнтуючись на вищезазначені структурні компоненти гуманістичних цінностей, нами виокремлено інтерактивні технології (тренінг), форми («філософський стіл», дискусія, диспут у формі змагання-гри, ділова гра, аукціон гуманістичних знань, турнір ораторів) і методи (постановка моральних завдань, питання проблемного характеру, створення колізій, аналіз суперечливих висловлювань, актуалізація емоційного досвіду, метод проектів) виховання. До позитивних аспектів інтеракції відносимо: утвердження у свідомості студентів гуманістичних норм і цінностей, індивідуального досвіду обов'язкової чи бажаної поведінки і діяльності; концентрація внутрішніх зусиль вихованців на етично правильному рішенні в ситуаціях, що виникають в процесі життєдіяльності; розвиток гуманних почуттів; формування вмінь співвідносити власні потреби й інтереси зі змістом морально-етичних норм суспільства; глибше осмислення власної моральної позиції, формування навичок відкрито висловлювати свої думки, відстоювати власні погляди; здатність до самоаналізу, роздумів, внутрішньої полеміки; усвідомлення моделей гуманної поведінки, формування потреби у здійсненні гуманних вчинків.

4. Організаційно-методичне забезпечення виховного процесу. Забезпечення системного підходу до процесу формування гуманістичних цінностей у позааудиторній діяльності передбачає створення низки методичних матеріалів для наставників академічних груп: методичних матеріалів щодо педагогічної діагностики сформованості у студентів гуманістичних цінностей (опис критеріїв, показників, рівнів сформованості гуманістичних цінностей, набір різноманітних діагностичних методик, рекомендації щодо їх використання); методичні матеріали щодо організації

виховної роботи (опис технологій, форм, методів формування гуманістичних цінностей, зразки проведення виховних заходів). Крім того, методологічною основою виховної роботи наставника академічної групи є нормативні документи, що регламентують діяльність освітянської галузі, зарубіжний та вітчизняний досвід практичної роботи з молоддю, знання психологічних особливостей юнацького віку.

У розділі розглянуто етапи формування гуманістичних цінностей: ознайомлення з гуманістично орієнтованими знаннями; осмислення гуманістично орієнтованих знань; емоційне переживання соціальної значущості гуманістично орієнтованих знань; реалізація засвоєних знань у поведінці.

Розкриття структури гуманістичних цінностей, визначення педагогічних умов та етапів формування досліджуваного явища дало змогу розробити експериментальну методику формування гуманістичних цінностей у студентів у позааудиторній роботі.

У **другому розділі – *«Педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у студентів у позааудиторній діяльності»*** – обґрунтовано механізм діагностики рівнів сформованості гуманістичних цінностей у студентів з урахуванням визначених критеріїв та відповідних їм показників; охарактеризовано загальну методику проведення експериментального дослідження й подано його опис; представлено результати формувального експерименту щодо ефективності визначених педагогічних умов.

На основі теоретичного аналізу проблеми нами розроблено критерії і показники сформованості гуманістичних цінностей у студентів: *когнітивний* критерій характеризує рівень знань про сутність гуманістичних цінностей, розуміння їх значущості для професійної діяльності (наявність знань про природу гуманістичних цінностей, їх повнота, міцність, стійкість, усвідомлення гуманістичних принципів професійної діяльності); *емоційно-мотиваційний* критерій пов’язаний з емпатією як здатністю особистості емоційно відгукуватися на переживання інших, мотивами, які лежать в основі здійснюваних особистістю дій і вчинків, позитивним емоційним ставленням до майбутньої професії (показником є стійкість, глибина і сила емоційних переживань, позитивне ставлення до моральних норм суспільства, майбутньої професії, гуманістична спрямованість мотивів дій і вчинків); *поведінковий* критерій характеризує дії і вчинки, які формують моральну свідомість; систему ставлень до себе, інших, природи (стійкість і активність гуманної поведінки, пріоритет гуманістичних цінностей у вчинках, професійній діяльності, вміння здійснювати самоаналіз власної поведінки і поведінки інших людей, активно-позитивне ставлення до себе, інших, природи). Відповідно до вищенаведених критеріїв та їх показників були визначені *рівні* сформованості гуманістичних цінностей у студентів (високий, середній, достатній, низький).

Високий рівень характеризується наявністю знань основ гуманістичної моралі; сформованістю гуманістичних цінностей добра, відповідальності, обов’язку які проявляються як стійка властивість

особистості; розвиненістю емоційної чутливості; стійкістю морально-вольових проявів; здатністю до самоаналізу; готовністю своєю професійною діяльністю приносити користь людству; позитивним ставленням до себе, інших, природи, активністю у гуманних діях і вчинках.

Середній рівень вказує на активність в оволодінні знаннями про цінності; ситуативність у чутливому ставленні до інших; визнання гуманістичних цінностей добра, відповідальності, обов'язку як особистісних якостей, прагнення виявляти їх у своїх вчинках, але не завжди є усвідомленими мотиви дій; розуміння важливості професійної діяльності для суспільства; для студентів цього рівня характерне розумінням важливості професійної діяльності для суспільства, ситуативно-позитивне ставлення до себе, інших, природи; їх гуманістична позиція у діях та вчинках визначається як позитивно нестійка.

Достатній рівень характеризується недостатньою усвідомленістю і нестійкістю орієнтації на гуманістичні цінності добра, відповідальності й обов'язку; егоїстичним забарвленням у здатності емоційно відгукуватися на переживання інших; неусвідомленням значення професійної діяльності як важливої особистісної цінності; такі студенти відзначаються ситуативно-негативним ставленням до себе, інших, природи; лінія поведінки студентів значною мірою залежать від зовнішнього впливу.

Низький рівень свідчить про відсутність системи знань про гуманістичні цінності; нездатність співпереживати іншим; несформованість добра, відповідальності, обов'язку як особистісних якостей; відсутність здатності до самоаналізу; несформованість ціннісного ставлення до майбутньої професії; негативне ставлення до себе, інших, природи, пасивністю у гуманних діях і вчинках.

Результати констатувального експерименту дозволили зробити такі висновки: пріоритетними у ціннісній ієрархії сучасних студентів є цінності особистого характеру, соціально значимі цінності помітно втратили своє значення; загалом життєві цілі і прагнення студентів мають позитивний характер, проте спостерігається обмеженість знань молодих людей у сфері гуманістичної моралі, незацікавленість гуманістичною проблематикою; стійкість ціннісного ставлення знаходиться в основному на вербальному рівні.

Формувальний експеримент проводився на базі Національного аграрного університету. До нього було залучено 45 студентів (експериментальної групи) 2 курсу факультету екології та біотехнологій. Контрольні групи становили 47 студентів 2 курсу факультету агрохімсервісу та ґрунтознавства.

Експериментальна робота на формувальному етапі полягала в організації позааудиторної діяльності в логіці формування гуманістичних цінностей і вивченні змін, які відбуваються в гуманістичному розвитку студентів. Розробляючи методику формувального експерименту, ми брали до уваги те, що виховна робота, спрямована на формування гуманістичних цінностей у студентів, покликана стати педагогічним інструментом

цілеспрямованого впливу на особистість студента, своєрідним синтезом знань про гуманістичні цінності, про людину і суспільство, про природу людських взаємовідносин; збагачувати емоційний світ особистості гуманними якостями; забезпечувати досвід гуманної поведінки; спонукати до самоаналізу своїх дій і вчинків.

Формувальний експеримент включав такі етапи: обґрунтування мети і завдань експериментального дослідження; впровадження педагогічних умов формування гуманістичних цінностей у процесі позааудиторної діяльності і перевірка їх ефективності (якісний і кількісний аналіз отриманих даних); формулювання висновків.

Під час організації виховного процесу ми надавали йому цілеспрямованого і творчого характеру, наповнюючи конкретним соціальним і професійно значущим змістом. Для осмислення майбутніми аграрниками значущості добра, відповідальності, обов'язку у сільськогосподарській діяльності викладач у ході проведення виховних заходів проектував ціннісну проблематику на професійну сферу студентів (бесіда «Агроном переораних поколінь» (на основі автобіографічних відомостей про аграрника-гуманіста Федора Моргуна), «круглий стіл» «Хліборобські цінності і гуманність», ділова гра «Інноваційні технології ведення сільського господарства», аналіз конкретних виробничих завдань-ситуацій). У такий спосіб було реалізовано педагогічну умову щодо урахування специфіки майбутньої професійної діяльності студентів під час організації виховного процесу.

Практична робота з викладачами – наставниками академічних груп з метою їх підготовки до організації виховного процесу щодо формування гуманістичних цінностей у студентів включала лекції, бесіди, науково-методичні семінари, консультації. Науково-методичні семінари («Гуманістичні цінності: що це і навіщо», «Інтерактивні технології, форми і методи формування гуманістичних цінностей», «Гуманістичні цінності в контексті професійної діяльності педагога»), ми проводили із застосуванням таких методів, як дискусія, «колективне мислення», «мозковий штурм». Окремі семінари проходили у формі тренінгів («Розвиток комунікативної компетентності викладача»). Це дало змогу перетворити науково-методичні семінари на «мозковий центр», лабораторію майстерності педагогів.

У дослідженні доведено ефективність використання у позааудиторній роботі зі студентами поряд із традиційними інтерактивних форм, методів, технологій виховання як педагогічної умови формування їх гуманістичних цінностей.

Продуктивною формою роботи є цикл *етичних бесід* «Дружні розмови про душевний світ», з елементами завдань, що спрямовані на набуття практичного морального досвіду. Такі бесіди передбачають оволодіння теоретичними знаннями про базові гуманістичні категорії; поступовий розвиток здатності аналізувати та оцінювати свої дії і вчинки з позицій гуманності, зіставляти власну поведінку із загальнолюдськими нормами.

Проведення низки *бесід-роздумів* про ставлення світових релігій до

ключових для нашого дослідження цінностей («Ідеї добра і гуманності у Корані», «Світові релігії про відповідальність і обов'язок») спонукали студентів до морального самовдосконалення, духовного зростання. Розглядаючи ставлення релігій до відповідальності й обов'язку, акцентувалася увага студентів на тому, що це головні якості, які характеризують людину: в інших створінь також є життя, але тільки люди здатні відповідально обирати свій спосіб життя, тобто свою долю.

Особливе значення для розвитку гуманістичного світогляду студентів має проведення *«філософських столів»* («Як співвідносяться добро і зло?», «Відповідальність, обов'язок і моя майбутня професія»). Така форма роботи дозволила обговорювати зі студентами складні аспекти проблеми смислу життя і призначення людини у світі, співвідносити особисті потреби й інтереси зі змістом морально-етичних норм суспільства.

Ефективним способом активізації мисленнєвої діяльності юнаків та дівчат є *диспути* («Добро – це те, що корисно для особистості; добро – це те, що допомагає розвитку особистості та людей»; «Чи можна сумлінне виконання службових обов'язків вважати моральним вчинком?»). Особливу зацікавленість у студентів викликали диспути у формі змагання-гри («Як ми повинні оцінювати дії та вчинки людей – за їх мотивом чи за результатом, до якого вони призводять?», «Як співвідносяться мета та засоби?»). Визначальні для нашого дослідження гуманістичні цінності розглядалися у контексті професійної діяльності студента – майбутнього аграрника. Так, предметом обговорення диспуту «Чи мусимо ми жити інакше, щоб вижити?» стали питання моральної відповідальності фахівця у галузі агропромислового комплексу перед суспільством. Беручи участь в обговоренні проблемних питань, студенти виявляли свої погляди, переконання, а також рівень розвитку образного мислення, нестандартний підхід до вирішення педагогічних задач, здатність моделювати.

Дієвими у формуванні свідомого прагнення до оволодіння гуманістичними цінностями добра, відповідальності, обов'язку є використання таких методів, як питання проблемного характеру, аналіз суперечливих висловлювань, актуалізація емоційного досвіду, метод вправ, робота над літературними уривками гуманістичного спрямування, метод проектів.

Для розвитку у студентів почуття емпатії, навиків гуманної поведінки, формування гуманістичної і відповідальної життєвої позиції, оволодіння високою комунікативною культурою, яка регулює систему ставлення людини до інших, а також до самої себе, було розроблено низку *тренінгів* («Моя життєва позиція», «Те, що ми відчуваємо, залежить від нас», «Обережно, нас оточує середовище!» «Жити – значить спілкуватися!», «На чому будується взаєморозуміння?»). Упровадження тренінгової технології сприяло формуванню в особистості студента системи позитивних уявлень про саму себе, про свої можливості, на основі яких вона вибудовує взаємовідносини з іншими, зі світом; активізації розумової діяльності, здатності абстрагуватися від об'єктивних умов та існуючих обмежень розвитку вмінь ухвалювати

нестандартні рішення. Майбутнім аграрникам пропонувалося поміркувати над тим, яких заходів потрібно вжити щодо збереження родючості ґрунтів, розробити механізми економічної відповідальності фермера за споживацьке ставлення до землі; принципи екологічної політики на сільськогосподарському підприємстві. Нові ідеї, спродуковані студентами, розглядалися як мотиви до дій у майбутній професійній діяльності.

З метою наукового забезпечення системного підходу до виховного процесу формування гуманістичних цінностей, його удосконалення на допомогу викладачам – наставникам академічних груп нами розроблено методичні рекомендації щодо організації позааудиторної роботи «Психолого-педагогічна діагностика і виховний процес у вищому навчальному закладі» та «Методика виховної роботи наставників академічних груп у контексті формування гуманістичних цінностей». Методичні матеріали містять опис і зразки різноманітних методик вивчення основних проявів особистості, інструкції до їх використання; набір діагностичних методик визначення ціннісних пріоритетів студентської молоді; методичні рекомендації щодо організації виховного процесу з формування гуманістичних цінностей у студентської молоді. Розроблені матеріали використовувалися як викладачами-наставниками академічних груп для організації виховної роботи, так і студентами для самовиховання, саморозвитку й самовдосконалення. Це дало змогу реалізувати наступну педагогічну умову формування гуманістичних цінностей, а саме: організаційно-методичне забезпечення виховного процесу.

Аналіз кількісних і якісних результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив динаміку змін сформованості гуманістичних цінностей студентів експериментальних і контрольних груп, яка представлена у табл.1.

Таблиця 1

Динаміка показників рівнів сформованості гуманістичних цінностей у студентів контрольних і експериментальних груп, %

Рівні	*Контрольна група*		*Експериментальна група*	
	До експерименту	*Після експерименту*	*До експерименту*	*Після експерименту*
Високий	8,6	10,7	6,8	17,6
Середній	25,5	38,2	37,9	44,5
Достатній	44,4	36,3	32,6	24,6
Низький	21,5	14,8	22,7	13,3

Для перевірки статистичної значущості різниці між двома середніми значеннями ми скористалися критерієм Стьюдента. Для цього у MS Exsel існує інструмент аналізу Двовибірковий – t тест з однаковими дисперсіями і Двовибірковий – t тест з різними дисперсіями. Оскільки дисперсії неоднорідні, то ми застосували Двовибірковий – t тест з різними дисперсіями. Якщо значення t – статистика більше за t – критичне двостороннє, то за заданим рівнем значущості можна стверджувати, що між

середніми значеннями існує статистично значуща різниця. У нашому дослідженні t – статистика 2,49 за абсолютною величиною більше від значення t – критичного двостороннього 1,99. Отже, з рівнем значущості α=0,05 можна стверджувати, що між середніми значеннями виявлено статистично значущу різницю.

Результати формувального експерименту виявили позитивні зміни у формуванні таких цінностей, як добро, відповідальність, обов'язок у студентів експериментальних груп. Так, порівняно з даними констатувального експерименту відсоток студентів у експериментальних групах, які були умовно віднесені до високого рівня сформованості гуманістичних цінностей, збільшився з 6,8 до 17,6%, тоді як у контрольних групах з 8,6 до 10,7%; зменшився відсоток студентів з низьким рівнем сформованості гуманістичних цінностей у експериментальних групах з 22,7 до 13,3% і з 21,5 до 14,8 % у контрольних групах.

Важливими позитивними результатами експериментальної роботи ми вважаємо збільшення кількості студентів експериментальних груп із середнім рівнем розвитку гуманістичних цінностей із 37,9 до 44,5% і зменшення кількості студентів експериментальних груп із достатнім рівнем сформованості гуманістичних цінностей з 32,6 на початку експериментальної роботи і до 24,6% після експерименту.

Аналіз отриманих даних, порівняння виконання діагностичних завдань студентами контрольних і експериментальних груп до і після формувального експерименту засвідчили прогнозовані результати зростання рівня сформованості гуманістичних цінностей у студентів експериментальних груп внаслідок цілеспрямованого педагогічного впливу, що дозволяє говорити про ефективність визначених і апробованих педагогічних умов. Студенти експериментальних груп розширили свої знання про гуманістичні поняття, норми, принципи; їх висловлювання й міркування відзначаються опорою на розуміння важливості гуманістичних цінностей для життєвого і професійного самовизначення; вони не тільки розуміють необхідність гуманного ставлення до себе, інших, природи, а їх поведінка є результатом усвідомленого морального вибору.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і шляхи вирішення проблеми формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів. Це виявляється у педагогічному обґрунтуванні змісту і структурних компонентів, визначенні педагогічних умов, виявленні критеріїв, показників і рівнів сформованості гуманістичних цінностей у студентів. Результати дослідження підтвердили гіпотезу дослідження, засвідчили розв'язання поставлених завдань і дали змогу зробити такі висновки:

1. Теоретико-методологічний аналіз філософсько-етичних, психолого-педагогічних джерел засвідчив активізацію інтересу до проблеми формування гуманістичних цінностей особистості на сучасному етапі, що

зумовлено соціально-економічною, політичною, екологічною і духовною кризою нашого суспільства. З метою реалізації завдань теоретичного дослідження виявлено витоки і характер гуманізму, гуманістичних ідей, концептуальні бачення проблеми виховання молоді на гуманістичних засадах представниками різних історичних епох, що дозволило осмислити процес формування гуманістичних цінностей особистості як педагогічну проблему. Першоджерелами гуманістичних ідей в історії розвитку людської думки були концепції філософів епохи античності. Нова хвиля інтересу до проблем гуманізму виникла в епоху Відродження. Саме в цей період поняття гуманізму, гуманістичного виховання розглядаються в соціально-політичному, громадянському і педагогічному аспектах. Продовжуючи гуманістичні традиції Відродження, мислителі-просвітителі всебічно обґрунтували принцип активності суб'єкта. З позицій гуманістичної етики цінністю є не норми та ідеали, а сама людина. Утвердження істинного людського «Я» полягає у любові до себе, до інших. Сучасні вітчизняні дослідники до основних завдань виховання молоді на гуманістичних засадах відносять: ознайомлення з базовими гуманістичними категоріями; вивчення гуманістичної моралі; оволодіння досвідом гуманного ставлення до самої себе, до інших, до світу.

2. Розкрито сутність основних понять досліджуваної проблеми: *гуманістичні цінності,* під якими ми розуміємо такі цінності, що реалізуються в діяльності й спілкуванні особистості заради інших; *формування гуманістичних цінностей* визначено як науково обґрунтовану систему організації і стимулювання активної діяльності особистості студента, яка базується на педагогічних умовах, що забезпечують розвиток усіх компонентів гуманістичних цінностей. Процес формування гуманістичних цінностей пов'язаний з кількісними і якісними змінами у ціннісноорієнтаційній структурі індивіда; сталістю і дієвістю цінностей, підпорядкуванням ідеалам гуманізму. Гуманістичні цінності є основою для становлення узагальненої системи гуманістичних поглядів, переконань та ідеалів тих, хто навчається, про світ, людину, її діяльність та місце в соціумі.

Виявлено й охарактеризовано такі основні компоненти у структурі гуманістичних цінностей: когнітивний (уявлення, судження особистості про гуманістичні цінності); емоційно-мотиваційний (формування гуманних почуттів і мотивів поведінки), поведінковий (дії і вчинки особистості). Ці компоненти органічно взаємопов'язані, взаємозумовлюють один одного.

3. Обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективність процесу формування гуманістичних цінностей у студентів: урахування специфіки майбутньої професійної діяльності студентів аграрних вищих навчальних закладів під час організації виховного процесу; здійснення цілеспрямованої підготовки викладачів – наставників академічних груп до організації позааудиторної виховної роботи з формування гуманістичних цінностей; використання у виховному процесі інтерактивних технологій, форм і методів виховання; організаційно-методичного забезпечення виховного процесу. Розкрито специфіку педагогічних умов, яка полягає в

тому, що вони самі по собі, без діяльності людського індивіда, не можуть стати визначально продуктивними для виховання особистості. Умови лише створюють можливості суб'єкту, зумовлюючи розвиток творчого начала особистості. Завдяки наявності відповідних педагогічних умов значущі духовно-моральні властивості особистості переходять з можливості у дійсність, сприяють діяльності у новій соціокультурній ситуації.

4. Розроблено на основі структурних компонентів критерії (когнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінковий) сформованості гуманістичних цінностей. Загальна оцінка сформованості гуманістичних цінностей особистості студента здійснюється за комплексними показниками їх вияву: наявність знань про природу гуманістичних цінностей, їх повнота, міцність, стійкість, усвідомлення гуманістичних принципів професійної діяльності, стійкість, глибина і сила емоційних переживань, позитивне ставлення до моральних норм суспільства, майбутньої професії, гуманістична спрямованість мотивів дій і вчинків, стійкість і активність гуманної поведінки, пріоритет гуманістичних цінностей у вчинках, професійній діяльності, вміння здійснювати самоаналіз власної поведінки і поведінки інших людей, активно-позитивне ставлення до себе, інших, природи. Визначено, що інтенсивність виявів відповідних показників обумовлює високий, середній, достатній та низький рівні сформованості гуманістичних цінностей у студентів.

5. Апробовано педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів. Упровадження педагогічних умов дало змогу поглибити знання й уявлення студентів про базові гуманістичні цінності, норми гуманного ставлення до себе, інших, природи, розвинути гуманні почуття, здатність до співпереживання, спонукати їх до осмислення власної моральної позиції, самовдосконалення, сформувати потребу в обґрунтуванні здійснюваних вчинків, готовність своєю професійною діяльністю приносити користь людству, активно-позитивне ставлення до себе, інших, світу. За результатами дослідження зафіксовано позитивну динаміку показників рівнів сформованості гуманістичних цінностей у студентів. Кількість студентів, віднесених до високого рівня сформованості гуманістичних цінностей, збільшилася з 6,8 до 17,6%, до середнього з 37,9 до 44,5%. Зменшилася кількість студентів, віднесених до достатнього рівня з 32,6 до 24,6% і до низького з 22,7 до 13,3%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності. Необхідною є подальша теоретична й експериментальна робота за такими напрямами: створення цілісної системи формування гуманістичних цінностей протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі; наукове обґрунтування гуманістичних засад професійної підготовки майбутніх аграрників; вивчення, узагальнення педагогічного досвіду щодо організації виховного процесу з формування гуманістичних цінностей особистості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Тепла О. М. Функції гуманістичних цінностей / Науковий вісник Національного аграрного університету: [зб. наук. праць / за заг. ред. акад. Д. О. Мельничука]. – К.: Міленіум, 2005. – Вип. 33. – С. 314-317.

2. Тепла О. М. Ціннісний компонент у системі вищої освіти / Нові технології навчання: [наук. метод. зб.]. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2005. – Вип. 40. – С. 39-45.

3. Тепла О. М. Формування відповідальності у процесі фахової підготовки студентів аграрних вищих навчальних закладів / Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: [зб. наук. праць]. – 2006. – Вип 35. – С. 72-74.

4. Тепла О. М. Педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у студентської молоді / Науковий вісник Національного аграрного університету: [зб. наук. праць / за заг. ред. акад. Д. О. Мельничука]. – К.: НАУ, 2007. – Вип. 112. – С. 295- 298.

5. Тепла О. М. Технологія проведення тренінгових занять у контексті формування гуманістичних цінностей особистості студента / Науковий вісник Національного аграрного університету: [зб. наук. праць / за заг. ред. акад. Д. О. Мельничука]. – К.: НАУ, 2007. – Вип. 99. – С. 385- 389.

6. Тепла О. М. Виявлення ефективності педагогічних умов формування гуманістичних цінностей у студентів-аграрників / Науковий вісник Національного аграрного університету: [зб. наук. праць / за заг. ред. акад. Д. О. Мельничука]. – К.: НАУ, 2007. – Вип 116. – С. 307-310.

7. Грабовська Т. О., Тепла О. М. Психолого-педагогічна діагностика і виховний процес у вищому навчальному закладі: [метод. рекоменд.]. – Рівне: РІС КСУ, 2007. – 68 с.

8. Грабовська Т. О., Тепла О. М. Методика виховної роботи наставників академічних груп у контексті формування гуманістичних цінностей: [метод. рекоменд.]. – Рівне: РІС КСУ, 2007. – 60 с.

9. Тепла О. М. Сутність гуманістичних цінностей особистості студента: матеріали 5-ї Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції [«Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління»], (Житомир, 4-10 лист. 2004 р.). – Х.: Харк. нац. у-т ім. В. Н. Каразіна, 2004. – С. 188-189.

10. Тепла О. М. Гуманістичні цінності в становленні й розвитку особистості майбутнього спеціаліста: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції [«Динаміка наукових досліджень – 2005»], (Дніпропетровськ, 20-30 червня 2005 р.). – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т. 35. – С. 35-37.

11. Тепла О. М. Цінності як соціально-психологічний феномен: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції [«Наука і освіта – 2005»], (Дніпропетровськ, 7-21 лютого 2005 р.). – Дніпропетровськ: Наука і

освіта, 2005. – Т. 35. – С. 32-33.

12. Тепла О. М. Проблема цінностей у західній філософській думці: зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. [«Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість»], (Київ, 12-13 травня 2005 р.). – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – Т. 4. – С. 168-170.

13. Тепла О. М. Категорія добра в системі гуманістичних цінностей: зб. матеріалів IX Всеукр. наук.-практ. конф. [«Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість»], (Київ, 25-27 квітня 2006 р.). – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – Т. 3. – С. 235-237.

14. Тепла О. М. Тенденції духовно-морального розвитку майбутніх аграрників: сб. научных трудов по материалам международной научно-практической конференции [«Современные направления теоретических и прикладных исследований»], (Одесса, 15-25 марта 2007 г.). – Одесса: Черноморье, 2007. – Том 8: Педагогика, психология, социология. – С. 46-47.

15. Тепла О. М. Інноваційні форми роботи з наставниками академічних груп: зб. матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф. [«Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції»], (Київ, 16-18 травня 2007 р.). – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2007. – Т. 4. – С. 247-249.

АНОТАЦІЇ

Тепла О. М. Формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Київ, 2008.

Дисертація присвячена проблемі формування гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності.

На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури обґрунтовано сутність та структуру гуманістичних цінностей; визначено критерії, показники та рівні сформованості гуманістичних цінностей у студентів аграрних вищих навчальних закладів.

Обґрунтовано й апробовано педагогічні умови, що забезпечують ефективність процесу формування гуманістичних цінностей у студентів у позааудиторній діяльності.

Розроблено методичні рекомендації щодо здійснення виховної роботи наставниками академічних груп у позааудиторній діяльності.

Ключові слова: гуманістичні цінності, формування гуманістичних цінностей, позааудиторна діяльність, ціннісне ставлення, педагогічні умови.

Теплая О. Н. Формирование гуманистических ценностей у студентов аграрных высших учебных заведений во внеаудиторной

деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Национальный педагогический университет им. М. Р. Драгоманова. – Киев, 2008.

Диссертация посвящена актуальной проблеме формирования гуманистических ценностей студентов аграрных высших учебных заведений во внеаудиторной деятельности. Осуществлен системный анализ концепций формирования гуманистических ценностей личности на различных этапах развития зарубежной и отечественной педагогической мысли. На основании анализа философской, психолого-педагогической литературы в работе раскрыто сущность понятий «гуманистические ценности», «процесс формирования гуманистических ценностей». Под гуманистическими ценностями мы понимаем ценности, которые реализуются в деятельности и общении личности ради других. Процесс формирования гуманистических ценностей рассматривается нами как научно обоснованная система организации и стимулирования активной деятельности студентов, которая базируется на педагогических условиях, обеспечивающих развитие всех компонентов гуманистических ценностей. Компонентно-структурный анализ моральной деятельности личности позволил выделить такие структурные компоненты гуманистических ценностей: когнитивный, эмоционально-мотивационный, поведенческий. Когнитивный компонент характеризуется представлениями и суждениями личности о гуманистических ценностях, знаниями норм гуманного поведения во взаимоотношениях с другими, с природой. Эмоционально-мотивационный компонент включает гуманные чувства, эмоции, способность сочувствовать, мотивы и цели, которые легли в основу действий и поступков человека. Поведенческий компонент определяется умением сочувствовать, гуманными поступками, готовностью делать гуманный выбор в условиях жизнедеятельности, ценностным отношением к себе, к другим, к природе. Данные компоненты легли в основу разработанных критериев сформированности гуманистических ценностей личности.

Учитывая особенности профессиональной деятельности специалиста агропромышленного сектора, мы определили ценности, которые являются определяющими для агрария как человека и профессионала – добро, ответственность и долг.

В диссертации обоснованы педагогические условия, которые обеспечивают эффективность процесса формирования гуманистических ценностей: принятие во внимание специфики будущей профессиональной деятельности студентов аграрных высших учебных заведений в ходе организации воспитательного процесса; целенаправленная подготовка преподавателей – наставников академических групп к организации внеаудиторной воспитательной деятельности по формированию гуманистических ценностей; использование в воспитательном процессе интерактивных технологий, формы методов воспитания; организационно-

методическое обеспечение воспитательного процесса.

Разработаны критерии сформированности гуманистических ценностей у студентов: когнитивный (наличие знаний о природе гуманистических ценностей, их полнота, устойчивость, осознание гуманистических принципов профессиональной деятельности); эмоционально-мотивационный (устойчивость, глубина и сила эмоциональных переживаний, позитивное отношение к моральным нормам общества, будущей профессии, гуманистическая направленность действий и поступков); поведенческий (устойчивость и активность гуманного поведения, приоритет гуманистических ценностей в поступках, профессиональной деятельности, умение анализировать свое поведение и поведение других людей, активно-позитивное отношение к себе, к другим, к природе).

На основании вышеуказанных критериев определены уровни сформированности гуманистических ценностей у студентов: высокий, средний, достаточный, низкий.

По материалам исследования разработаны методические рекомендации по формированию гуманистических ценностей студентов в помощь преподавателям-практикам вузов.

Экспериментальное исследование позволило сделать вывод о том, что эффективность предложенных педагогических условий формирования гуманистических ценностей у студентов аграрных высших учебных заведений во внеаудиторной деятельности обоснована и подтверждена с помощью методов математической статистики. Внедрение педагогических условий формирования гуманистических ценностей у студентов позволило получить положительную динамику роста количества студентов экспериментальных групп с высоким уровнем сформированности гуманистических ценностей.

Ключевые слова: гуманистические ценности, формирование гуманистических ценностей, внеаудиторная деятельность, ценностное отношение, педагогические условия.

Tepla O.M. Development of Humanistic Values of Students of Agrarian Establishments of Higher Education in Extracurricular Activity. – Manuscript.

The candidate scientific degree in pedagogic dissertation at the. specialty 13.00.07 – Theory and methods of education. – National Pedagogic University named after M. P. Dragomanov. – Kyiv, 2008.

The thesis concerns the problems dealing with developing of humanistic values of students of agrarian establishments of higher education in extracurricular activity.

The essence and structure of defined motion, criteria, indexes and levels of humanistic values development of students of agrarian establishments of higher education are grounded on the basis of philosophic, psychological and pedagogical literature.

Pedagogical conditions which provide of effective process of

formation of humanistic values of students in extracurricular activity are determined and grounded.

The methodological recommendations for the tutor of the academic groups about realization of educational activity in extracurricular activity were elaborated.

Keywords: humanistic values, developing of humanistic values, extracurricular activity, valuable treatment, pedagogical conditions.